

شرح حال مختصر دکتر ایرج بشیری

دکتر ایرج بشیری استاد تاریخ دانشگاه مینه سوتای ایالات متّحدهٔ امریکا در ۳۱ ژوئیه ۱۹۴۰ میلادی مطابق با نهم مرداد هزار و سیصد و نوزدهٔ هجری خورشیدی و برابر با ۲۵ جمادی الثانی ۱۳۵۹ هجری قمری در شهر بهبهان دیده به جهان گشود. وی تحصیلات ابتدائی را در دامنه و داران در ناحیهٔ فریدن و دوران دبیرستان را در اصفهان و شیراز به اتمام رسانید و در سال ۱۹۶۱ با دیپلم ریاضی از دبیرستان «حاج قوام» شیراز فارغ التّحصیل گردید. در دوران دبیرستانی بشیری علاقهٔ مفراطی به زبان انگلیسی نشان داد و در سال ۱۹۶۰ در کنکور سراسری کشور در رامسر مقام شاگرد ممتاز ایران در زبان انگلیسی را به دست آورد.

در بین سالهای ۱۹۶۰ و ۱۹۶۳ بشیری به تحصیل زبان و ادبیات انگلیسی در دانشگاه پهلوی (دانشگاه شیراز کنونی) پرداخت و در سال ۱۹۶۳ باعنوان شاگرد اوّل زبان و ادبیات انگلیسی از آن دانشگاه فارغ التّحصیل گردید. در دوران تحصیلات دانشگاهی وی همچنین

مدّتی بعنوان خبرنگار منطقه ای روزنامه کیهان در استان فارس انجام وظیفه کرد و در همین زمان نیز در انجمن فرهنگی ایران و انگلیس در شیراز به تدریس زبان انگلیسی و در دانشگاه پهلوی به تدریس ادبیات انگلیسی اشتغال داشت.

در سال ۱۹۶۴ بشیری برای ادامه تحصیل به انگلستان و در سال ۱۹۶۶ به ایالات متّحده امریکا سفر کرد. وی در سال ۱۹۶۸ موفّق به اخذ درجه فوق لیسانس در زبانشناسی عمومی از دانشگاه میشیگان گردید و در سال ۱۹۷۲ دکترای خود را در زبانشناسی ایرانی از همان دانشگاه اخذ کرد. رساله دکترای بشیری بر اساس تحقیقات ابن سینا در فعل «بودن» است. وی نشان می دهد که فعل «بودن» نحوی مخصوص بخود دارد که با کمک فعل «شدن» جنبه احوالی و با فعل «کردن» جنبه انفعالی بخود می گیرد و باز گوی تغییرات و تحولات منعکس در زبان می شود.

در دوران تحصیلاتش در امریکا نیز مانند سالهای تحصیلی اش در ایران بشیری به تدریس زبان (این بار زبان فارسی) در دانشگاه میشیگان اشتغال یافت و همچنین در تعلیم و تربیت سپاهیان صلح در ایالات ورمونت، نیویورک و نیوجرسی شرکت کرد. در سال ۱۹۷۲ دکتر بشیری با سمت دستیار موقت برای تدریس زبانهای فارسی و ترکی و ادب و فرهنگ ایران در دانشگاه مینه سوتا استخدام شد و در طی سالهای ابتدائی خدمتش مواد رساله دکترای خود را به عمل گذاشت و کتاب فارسی برای مبتدیان را بر اساس رساله دکترایش نوشت. این کتاب تا به حال چهار بار بازنویس شده و به زبانهای انگلیسی و روسی به چاپ رسیده است. بشیری در سال ۱۹۷۷ به دریافت مقام استادیاری و در سال ۱۹۹۶ به دریافت مقام پرفسوری نائل گردید.

مواد تدریسی دکتر بشیری در دوران تدریس وی در مینه سوتا

شامل زبان‌شناسی ایرانی، ادبیات فارسی (شعر و نثر) و تاریخ ایران (از ازمینه قدیم تا حال) از یک طرف و تحقیق و تدریس در ادبیات و فرهنگ و تاریخ مردم آسیای میانه و افغانستان از طرف دیگر می باشد. او در سال ۱۹۸۰ عنوان استاد ممتاز دانشکده علوم و ادبیات دانشگاه مینه سوتا را از خود کرد.

تحقیقات دکتر بشیری دامنه دار است ولی در این جا میتوان به شرح مختصری درباره چهار نمونه از اینجادیات وی پرداخت. بشیری تقریباً پانزده سال اول تحقیقش را صرف بهتر شناختن صادق هدایت کرد. وی ابتدا بسیاری از داستانهای هدایت و عاقبت بوف کور وی را به انگلیسی ترجمه کرد، آنگاه به تجزیه و تحلیل کارهای هدایت بخصوص بوف کور پرداخت. نظر وی که نظر یک ساختارشناس است با نظریات متداول درباره هدایت و بوف کور او فرق دارد. بشیری با مربوط ساختن بوف کور با دو منبع اساسی آن یعنی *بودا* *کاریتا* و کتاب *تبتی مردگان* نشان می دهد که ساختار داستان بر مبنای زندگی بودا، خواهش بشر برای فرار از درگیر شدن با چرخ زندگی و ندامت او از وجود زندگی دوباره می باشد. در تحقیقات متداول به هیچ یک از این جنبه های اساسی ساختاری داستان توجه نمی شود.

ما قهرمان کتاب را در پایان یکی از عمرهای او در هنگام بازخواست ملاقات میکنیم. وی دلهره دارد چون نمی داند اعمال گذشته اش مورد قبول خدای مرگ واقع خواهد شد یا نه. نماد نیلوفر سیاه معلوم می دارد که باز موفقیت را از دست داده. در اینجا هدایت از نماد ریگ های سیاه که ارواح بودائی محکوم به زندگی دوباره با خود به حضور خدای مرگ می آورند استفاده می کند و خدای مرگ را در هیئت مردی خنزر پنزری نشان می دهد. علت قبول نشدن وی ساده است. او دانش کاملی بر حیات قبلی خود نداشته و مدام مفتون علایق

دنیوی بوده (و بقول هدایت او نقاشی بوده که همیشه همان تصویر را می کشیده) است و بنابراین شایسته دریافت عمر جاویدان نیست. شدت پریشانی قهرمان از دریافت این حکم کافی است که او را از خود بیخود سازد.

در زندگی بعدی، قهرمان داستان خود را وادار می کند که جهان را آنطور که هست بشناسد تا بتواند از تزویر زمان بگریزد و به آزادی مدام (نیروانا) برسد. از اینرو حرکات و آداب نزدیکانش (از زن و دایه اش گرفته تا پیرمرد خنزرنزری و قصّاب و مردم عادی شهر ری) را با دقت هرچه تمام تر از نظر می گذراند تا مطمئن شود که در گذر بعدیش نیلوفر سیاهی پیدا نشود و از درگیری با چرخ زمان آزاد گردد. و همین طور هم میشود. بشیری در تحقیق خود جنبه های مختلف این تجزیه و تحلیل را بررسی می کند که توضیح بیش از این درباره آن از حوصله این مختصر بیرون است.

تحقیقات بشیری در خصوص فردوسی در باره نقش «فرّ» در شاهنامه میباشد. وی «فرّ» را بعنوان محور اساسی حکومتی مردم ایران زمین معرفی می کند و نشان می دهد که در ادوار تاریخ این ودیعه الهی پشتیبان ایرانیان بوده و در تداوم حیات ملی آنها نقش مخصوصی ایفاء کرده است. نتیجه این تحقیق در کتاب شاهنامه فردوسی بعد از هزار سال از طرف آکادمی علوم تاجیکستان در دوشنبه به چاپ رسیده است. دکتر بشیری همچنان به درک بهتر ما از ساختار غزلیات صوفیانه حافظ کمک کرده است. بر عکس کسانی که میگویند اشعار حافظ ابیاتی پراکنده هستند که حافظ آنها را مانند دانه های مروارید به رسن کشیده، بشیری نشان می دهد که غزلیات صوفیانه حافظ نه تنها دارای ساختاری یک پارچه و حساب شده اند بلکه نمودار دقیقی از زندگی در خانقاه و رابطه بین مرشد و مرید می باشند. از آن گذشته بشیری می گوید این

غزلیات برای هر کس نه بلکه برای جمع مخصوصی (اهل دل) نوشته شده اند. وی حتی پیشنهاد می کند که شاید ساختار غزل (sonnet) انگلیسی از ساختار غزل های صوفیانه حافظ بهره برده باشد.

جدیدترین اثر بشیری درباره مصر و ایران باستان است. وی از مقایسه اساطیر، تجزیه و تحلیل آثار باستانی و شباهت های فرهنگی بین ایران و مصر باستان به این نتیجه می رسد که داریوش اول هخامنشی نه تنها پادشاهی فرهمند برای ایرانیان بلکه فرعونى قدرتمند برای مصریان بوده است. او داریوش را فرعونى قلمداد می کند که دربارش با دربار آمون هوتپ سوم قابل مقایسه می باشد.

چند سال قبل از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی دکتر بشیری میدان تحقیق و تدریس خود را گسترش داد و به تحقیق و تدریس درباره افغانستان و جمهوری های تازه استقلال یافته آسیای میانه پرداخت. وی قبل از فروپاشی اتحاد شوروی و بعد از آن چندین بار به این جمهوری ها سفر کرد و گاه مدتی در آنجا اقامت نمود تا از نزدیک با فرهنگ و زندگی آن مردم آشنا گردد. از میان این جمهوری ها بشیری بیشتر بر روی مسائل مختلف جمهوری تاجیکستان تکیه داشته و کتب و مقالات بسیاری درباره فرهنگ و ادب و تاریخ تاجیکان برشته تحریر در آورده است که از آن جمله میتوان تحقیقات وی در آثار صدرالدین عینی، نویسنده سرشناس تاجیک را نام برد. در سال ۱۹۹۶ دانشگاه دولتی تاجیکستان بنام لنین پرفسور بشیری را با عنوان دکترای افتخاری فرهنگ و تاریخ مورد تفقد قرار داد و در سال ۱۹۹۷ آکادمی علوم جمهوری تاجیکستان وی را با عنوان آکادمیسین و عضو بین المللی آکادمی مفتخر ساخت. در حقیقت حجت الاسلام اکبر رفسنجانی و دکتر ایرج بشیری تنها ایرانیانی هستند که به دریافت این

لقب جهان شمول نائل گردیده اند. بشیری همچنین در تجزیه و تحلیل آثار چنگیز آیماتاف، نویسنده نامدار قرقیز سهم بسزائی دارد و باعث شناسائی بهتر آیماتاف در جهان غرب گردیده است.

در طی سالهای تدریس خود در مینه سوتا بشیری به تدریس و تحقیق در دانشگاهها و مراکز تحقیق دیگری نیز مشغول بوده که از آن جمله می توان دانشگاه میشیگان، دانشگاه تگزاس در آستن، دانشگاه بین المللی قرقیزستان و آکادمی علوم قزاقستان را نام برد.

در پایان، پرفسور بشیری در طول سالهای تدریس و تحقیق خود از انجام وظایف اداری نیز بی بهره نبوده است. بین سالهای ۱۹۷۵ و ۱۹۷۹ وی ریاست بخش مطالعات خاورمیانه و سپس ریاست بخش مطالعات آسیای جنوبی دانشگاه مینه سوتا را به عهده داشت. بین سالهای ۱۹۸۷ و ۲۰۰۵ چندین بار به ریاست بخش مطالعات روسیه و آسیای میانه دانشگاه مینه سوتا رسید. وی همچنین در کمیته های دانشگاه، مخصوصاً در امور مربوط به برنامه ریزی، فعالیت بسیار از خود نشان داده. در سال ۲۰۰۵، وی هم ریاست هیئت قانونگزاری علوم و ادبیات و هم رهبری هیئت امنای آن دانشکده را بعهده داشت. بین سال های ۲۰۰۵ و ۲۰۰۷ رئیس پژوهگاه زبانشناسی، انگلیسی برای خارجیان و زبان و ادبیات روس بود و در حال حاضر مشغول تحقیقات درباره ملاصدرا شیرازی (فیلسوف قرن شانزده) می باشد.

فهرست کوتاهی از آثار چاپ شده دکتر بشیری

تأثیر مصر در تمدن ایران باستان، ۲۰۰۷، آکادمی علوم تاجیکستان
کدام یک از پادشاهان هخامنشی ایران فرعون مصر هم بوده است؟ نشر میترا، ۲۰۰۷
«اصفهان ملاصدرا» یادداشتهای مقدماتی درباره گرایش ایرانیان به مذهب شیعه،
فرهنگ و هنر اصفهان در سده های شانزده و هفده، ۲۰۰۷، بنیاد فرهنگی باربد

از سرودهای زردشت تا نعمات باربد، ۲۰۰۳، آکادمی علوم تاجیکستان
شاهنامه فردوسی بعد از هزار سال، ۱۹۹۴، آکادمی علوم تاجیکستان
سامانیان و احیای تمدن ایران باستان، ۱۹۹۷، آکادمی علوم تاجیکستان
عصر خجندی و اهمیت آن در تاریخ آسیای میانه، ۱۹۹۶، تهران
تجزیه و تحلیل داستانهای صادق هدایت، ۱۹۸۴، انتشارات مزدا
«پیام هدایت»، ۱۹۸۰، مطالعات اسلامی
تجزیه و تحلیل «ترک شیرازی» حافظ، ۱۹۷۹، جهان اسلام
تجزیه و تحلیل «مزرع سبز فلک» حافظ، ۱۹۷۹، مطالعات اسلامی
طومارهای نوروبزی، بزبانهای فارسی، انگلیسی، تاجیکی و روسی، ۲۰۰۴، بنیاد
فرهنگی باربد
در نحو زبان فارسی، ۲۰۰۱، انتشارات برجس، مینه آپولیس
اشخاص برجسته تاجیکستان در قرن بیستم، ۲۰۰۳، بنیاد فرهنگی باربد
گاهنامه رویدادهای مهم تاریخی در تاجیکستان ۱۹۰۰-۲۰۰۰، ۲۰۰۶، انتشارات
نیما، آلمان

در اینترنت

بخارای صدرالدین عینی، ۱۹۹۳
جنبه های هنری ایجادیات چنگیز آیتماتاف، ۲۰۰۳
گاهنامه رویدادهای مهم تاریخی افغانستان، آسیای میانه و ایران از ابتدا تا سال دو
هزار، ۲۰۰۱

ترجمه ها

(از انگلیسی بفارسی): سرنوشت یک انسان اثر میخائیل شولوخوف، ۱۹۶۴، چاپ
زندگی
(از فارسی به انگلیسی): بوف کور، صادق هدایت، ۱۹۸۴
(از تاجیکی به انگلیسی): تبر تقسیم، نوشته رحیم مساف، ۱۹۹۶

ویرایش و تفسیر

تاجیکستان در قرن بیستم (به زبان تاجیکی)، ۲۰۰۲، پست اسکریپتوم ایمپریماتور،
پراگ

تاجیکستان در قرن بیستم (به زبان فارسی)، ۲۰۰۶، انتشارات نیما، آلمان

کارهای دیگر

استاد بشیری شرح حال بسیاری از نویسندگان و شعرای ایران، تاجیکستان و قرقیزستان را با ترجمه نمونه های آثارشان در اینترنت در اختیار جهانیان قرار داده است. وی مخصوصاً مهارت بی مانندی در ترجمه اشعار فارسی به شعر انگلیسی دارد که نمونه های آن را میتوان در ترجمه عقاب اثر پرویز ناتل خانلری، کوچه اثر فریدون مشیری و حماسه درخت اثر سید علی گرمارودی مشاهده کرد. ترجمه وی از بخش آغازین مقدمه گلستان سعدی بسیار دقیق، رسا و دلنشین می باشد.